

SYNODY I KOLEKCJE PRAW

Tom IX

Księga Pontyfików

1-96

(do roku 772)

Tłumaczenie

**Przemysław Szewczyk (1-90),
Małgorzata Jesiotr (91-96)**

Opracowanie

**Monika Ozóg
Henryk Pietras SJ**

Wydawnictwo Akademii Ignatianum w Krakowie
Wydawnictwo WAM

Kraków 2014

Niniejszy tom powstał w ramach projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. „Zebranie, naukowe opracowanie i wydanie w językach oryginalnych wraz z tłumaczeniem polskim późnoantycznych tekstów synodalnych, prawnych i historycznych Kościoła”, nr rejestracyjny 2011/01/B/HS1/01791.

© Wydawnictwo WAM, 2014

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

ISBN 978-83-277-0162-6 (WAM)
ISBN 978-83-7614-194-7 (Ignatianum)

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 43 03 210
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 445-448
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Druk i oprawa:
Drukarnia Colonel • Kraków

WPROWADZENIE

Od opublikowania wydania krytycznego *Liber Pontificalis* (dalej: LP) przez Louisa Duchesne'a w 1886 i 1892 roku¹, na temat tego zbioru biografów papieskich zaczęło przybywać studiów badaczy, korzystających z tego źródła w coraz większym stopniu. Oczywiście wydanie to, do tej pory nieprześcignione w swej integralności, wzbudziło wątpliwości u innych badaczy i tak już w 1898 roku swoje wydanie zaproponował Theodor Mommsen w MGH², inaczej przedstawiając rękopisy³, dając szerszy ogłąd wariantów, ani jednak w ostatecznym rezultacie wiele się nie oddalił od Duchesne'a, ani nie potrafił go zastąpić.

Rzucającą się w oczy różnicą między obu wydaniem jest ich zawartość. Swoje wydanie Mommsen skończył na biografii 90 – papieża Konstantyna (708-715), dając wiarę grupie rękopisów, która właśnie na nim się kończy. Duchesne natomiast doszedł do biografii 108, czyli Hadriana II (867-872), potem podając tylko imiona trzech następnych papieży i przytaczając biografii 112 Stefana V (885-891), który zresztą urywa się, nie doszedłszy do końca. Powszechnie przyjmuje się takie właśnie zakończenie, z tym że Duchesne dołożył jeszcze różne zbiory kontynuujące dzieło aż do XV wieku⁴.

¹ Por. *Le „Liber Pontificalis”*, Texte, introduction et commentaire (t. I-II), L. DUCHESNE ed., Paris: Bibliothèque des écoles d'Athènes et de Rome, t. I, 1886, t. II, 1892, reeditio – Paris: E. de Boccard Editeur 1955.

² Por. *Liber Pontificalis pars prior*, TH. MOMMSEN ed., MGH, Gesta Pontificum Romanorum I, Berolini 1898.

³ Por. G. WAITZ, *Über die verschiedenen Texte des Liber Pont.*, „Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 4 (1879) 216-273; G. WAITZ, *Über die italienischen Handschriften des Liber Pont.*, „Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 10 (1885) 455-465.

⁴ Por. O. BERTOLINI, *IL „Liber Pontificalis”*, [w:] *La storiografia altomedievale* (Settimane di studio del Centro Italiano di studi sull' alto medioevo 17), Spoleto: Presso la sede del Centro studi 1970, 330-395; C. V. FRANKLIN, *History and Rhetoric in the Liber Pontificalis of the Twelfth Century*, „The Journal of Medieval Latin” 23 (2013) 1-33.

Wydanie francuskiego uczonego wznowił anastatycznie w 1955 roku Cyrille Vogel, uzupełniwszy je notami wyjaśniającymi oraz indeksami w roku 1957⁵. Indeksy te bardzo pomogły w korzystaniu z wydania i przyczyniły się również do szerszego korzystania zeń. Warte podkreślenia zaraz na początku są też studia Hermana Geertmana⁶, skoncentrowane na LP z punktu widzenia historii materialnej i traktujące go jako źródło archeologiczne⁷. Ten sposób podejścia okazał się szczęśliwy w wielu aspektach, o czym będziemy jeszcze pisać i o czym świadczy też liczba cytowań prac Geertmana w przypisach naszego opracowania. Nim przejdziemy do wstępnego omówienia LP, chcielibyśmy jeszcze zwrócić uwagę na jedno z ostatnich całościowych studiów na temat tego źródła, jakim jest opracowanie Lidii Capo z 2009 roku pt. *Il „Liber Pontificalis”, i Longobardi e la nascita del dominio territoriale della chiesa romana*⁸. Cała ta książka mogłaby stanowić najlepsze wprowadzenie do wydania LP, gdyż jest w niej wszystko, co we wstępie mógłby sobie ktoś wymarzyć i dlatego też stanowi główny przewodnik w pisaniu tego wprowadzenia.

Tekst LP zawiera biogramy biskupów Rzymu od początków, czyli od Piotra Apostoła i biskupów przez niego mianowanych, aż po Stefana V (885-891), którego życiorys urywa się niespodzianie. Nie jest to pierwszy zbiór chronologicznie uporządkowanych wiadomości o biskupach Rzymu. Dotrwał do naszych czasów dokument zwany *Chronographus anni 354*, w skład którego wchodzi *Catalogus Liberianus*⁹, zwany tak od imienia papieża Liberiusza (352-366) na którym się urywa. Publikujemy go w tym wydaniu, razem z *Depositio martyrum* i *Depositio episcoporum*, które są najstarszymi zachowanymi dokumentami dotyczącymi Kościoła rzymskiego i nie ma powodu wątpić, że były znane autorom LP.

⁵ Por. *Additions et corrections de Mgr L. DUCHESNE, publ. par CYRILLE VOGEL, avec l'histoire du Liber pontificalis depuis l'édition de L. Duchesne, une bibliographie et des tables générales* (t. III), (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome), Paris: E. de Boccard Editeur, 1981 (ostatni dodruk).

⁶ Zob. Bibliografia.

⁷ Por. H. GEERTMAN, *Nota sul Liber Pontificalis come fonte archeologica* [w:] „*Quaeritur inventus colitur*”. *Miscellanea in onore al Padre Umberto Maria Fasola*, 2 voll., (Studi di Antichità Cristiana 40), Città del Vaticano 1989, 347-361.

⁸ Por. L. CAPO, *Il „Liber pontificalis” i Longobardi e la nascita del dominio territoriale della Chiesa romana*, Spoleto: Fondazione Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo 2009.

⁹ Por. T. MOMMSEN, *Chronographus anni 354*, ed. MGHAAIX, *Chronica Minora* I, Berolini 1892, *Catalogus Liberianus*, 73-76.

Tytuł *Liber Pontificalis* nie jest jedynym występującym z rękopisach. W najstarszych przeważają różne warianty wyrażenia *Gesta Pontificum*, z dodatkiem *Romanorum* lub bez, natomiast nasz tytuł pojawia się w dwunastowiecznym rękopisie z Florencji i znowu zostaje zapomniany na dwa wieki¹⁰. Pojawia się następnie sporadycznie, używa go Giovanni Vignoli w 1724 roku¹¹, a uwiecznia i rozpowszechnia w swoim wydaniu Duchesne.

Według Duchesne'a pierwsza redakcja LP miałyby powstać w czasie pontyfikatów Hormizdasa, Jana I i Feliksa IV, czyli w latach 514-530. Autorzy zebrali tradycyjne dane o wszystkich poprzednich biskupach Rzymu, posilając się świadectwami liturgicznymi, hagiograficznymi, a czasem i legendarnymi, zapisując je, jak potrafili. Choć ta część jest najmniej wiarygodna z historycznego punktu widzenia i zawiera najwięcej przekłamań, nie przestaje przez to być cennym źródłem, gdyż pokazuje stan świadomości ludzi Kościoła w Rzymie na początku VI wieku na temat własnej historii. Materiał ten miał zostać przeredagowany w połowie VI wieku, czyli mówiąc językiem współczesnym, sporządzono drugie, poprawione wydanie, które następnie było kontynuowane i stanowi dotąd ogólnie przyjęty tekst LP określany jako (*p*). Z pierwszego wydania miano by dokonać dwóch streszczeń. Jedno nazwane felicjańskim (*F*)¹², ponieważ kończy się na pontyfikacie Feliksa IV (526-530), a drugie kononiańskim (*K*), ponieważ doprowadza narrację do papieża Konona (686-687); w tym, co dotyczy czasu po Feliksie IV, jest już streszczeniem drugiego wydania (*p*). Mommsen przyjmuje taki sam scenariusz, z tym że pierwszą redakcją lokuje dopiero w czasach Grzegorza Wielkiego (590-604). W swoim wydaniu przytacza obie wersje tych domniemanych streszczeń, nie wyciąga jednak z nich dalszych wniosków. Nazywa je też nie „streszczeniami”, a *epitomai* i my też trzymamy się tej terminologii, pisząc *Epitome felicjańska* lub *Epitome kononiańska*. Louise Duchesne poszedł dalej i pokusił się o rekonstrukcję domniemanego pierwszego wydania, czy pierwszej redakcji, na podstawie tekstów *F* i *K*. Było to jednak na tyle sztucznym przedsięwzięciem i obdarzonym takim ryzykiem błędu, że nauka nie przychyliła się do uznania tej rekonstrukcji, nawet jako prawdopodobnej. Pamiętać bowiem trzeba, że opierała się ona na niedowodliwych założeniach, że istniało pierwsze wydanie LP, którego *F* i *K* są streszczeniami.

¹⁰ Por. *Florentinus* I, III, 17, D, od strony CLXVIII; por. O. BERTOLINI, *IL „Liber Pontificalis”*, 409.

¹¹ Por. *Liber Pontificalis seu de Gestis Romanorum Pontificum*, J. VIGNOLIUS ed., Romae: Typis Rocchi Bernabò 1724.

¹² Por. G. WAITZ, *Über den sogenannten Catalogus Felicianus der Päpste*, „Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 11 (1886) 217-299.

Wspomniany już Herman Geertman, wychodząc od studiów danych archeologicznych zawartych w LP, doszedł do wniosku, że było zupełnie odwrotnie i że to tekst *p* uchodzący dotąd za drugie wydanie jest wydaniem pierwszym¹³. Tenże tekst miałby być sukcesywnie poprawiany i przepracowywany, a z którejś jego wersji zostały sporządzone niezależnie od siebie dwa wyciągi, czyli *F* i *K*. Nie miejsce tutaj na poddawanie dogłębnej analizie jego argumentów, nie zamierzamy bowiem czynić się specjalistami od LP większymi niż na przykład Lidia Capo, wspomniana wyżej. Ona zaś w przytaczanej książce czyni takie analizy na dziesiątkach stron, do których odsyłamy¹⁴. Proponuje też swoją hipotezę, według której w początku VI wieku powstały różniące się między sobą teksty, to znaczy *F* i *K*, oraz tekst, który rozwinął się następnie w tak zwane „drugie wydanie” (*p*), a i inne dziś nam nieznane. Nie było więc żadnego archetypu, którego *F* i *K* byłyby streszczeniami¹⁵. Autorzy – a raczej kancelarie tworzące sukcesywnie poszczególne wersje – znali się i korzystali wzajemnie ze swej pracy, z racji innych jednak zainteresowań nie wszyscy pisali wszystko i jednakowo, nie wszyscy też byli zadowoleni z poszczególnych poczynań papieży. Wśród rękopisów zachowujących fragmenty tekstu na uwagę zasługuje tak zwane *Fragmentum Laurentianum*, z rękopisu XXII z Werony, z VI wieku¹⁶. Zawiera ono biogram Symmachusa oraz wymienia kilku papieży następujących po nim. Zdaje się więc z tego wynikać, że była to jakaś wersja równoległa LP, zasadniczo napisana jednak inaczej, w przeciwieństwie do zachowanych redakcji popierających Symmachusa, nastawiona do niego wrogo i reprezentująca wyraźnie interesy stronników jego oponenta Wawrzyńca. Cytujemy ten zachowany fragment przy biogramie Symmachusa (492-514) LP 52; jest on dobrym przykładem różnorodności tekstów relacjonujących biografie papieży. Ponadto poszczególne odpisy tworzone na podstawie róż-

¹³ Por. H. GEERTMAN, *Documenti, redattori e la formazione del testo del „Liber Pontificalis”*, [w:] H. GEERTMAN ed., *Atti del colloquio internazionale Il Liber Pontificalis e la storia materiale, Roma, 21-22 febbraio 2002*, (Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome, Antiquity 60-61), Rome: Koninklijke Van Gorcum 2003, 267-284. TENZE: *Hic fecit basilicam: studi sul „Liber Pontificalis” e gli edifici ecclesiastici di Roma da Silvestro a Silverio*, Leuven: Peeters 2004, 152. 270; M. OZÓG, *Inter duas potestates. Polityka religijna Teoderyka Wielkiego*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2012 (rozdział „Liber Pontificalis jako źródło przewodnie”, 12-16).

¹⁴ Por. L. CAPO, *Il „Liber pontificalis”*, 23-58.

¹⁵ Por. L. CAPO, *Il „Liber Pontificalis”*, 74-88.

¹⁶ Por. L. DUCHESNE, *Etude sur le Liber Pontificalis*, Paris: Ernst Thorin 1877, 24-25. 41.

nych tekstów wyjściowych także różniły się między sobą, w zależności od tego, kto i dla kogo taki odpis sporządzał. Dopiero w VIII wieku, w epoce rosnącej zażyłości między papieżstwem a królestwem Franków, powstało nowe wydanie, wypływające z rozrastającego się ciągle tekstu *p*, które stało się wersją oficjalną.

Duchesne poprzedził wydanie LP książką przygotowawczą, w której omówił historię tekstu i jego zachowane i niezachowane manuskrypty¹⁷. Grupuje je w klasy, z których najstarsze nazywa klasą A i klasą B. Najważniejszym reprezentantem pierwszej jest rękopis *Luccensis* z 714 roku, drugiej zaś *Neapolitanus* z 687 roku. Są to najstarsze manuskrypty LP i ich opis wykracza poza ramy przyjęte dla tego wprowadzenia¹⁸. Następnie omawia inne klasy manuskryptów, co podejmuje za nim Mommsen i do czego odnoszą się inni badacze rękopisów. My opieramy się nie na rękopisach, ale na wydaniu Duchesne'a, a posiłkujemy się wydaniem Mommsena, nie czujemy się też kompetentni do analiz filologicznych na tak wysokim poziomie. Pozostawmy zatem przy wydaniach.

Najdawniejsze wydania LP były cząstkowe. I tak Pierre Crabbe w swoim wydaniu tekstów synodalnych zacytował je, porządkując cały materiał według chronologii poszczególnych pontyfikatów¹⁹.

Pierwsze wydanie całego tekstu LP ukazało się drukiem w Moguncji w 1602 roku, bez nazwiska redaktora, ale był nim prawdopodobnie jezuita Joannes Busaeus (Buys)²⁰. Ten sam tekst, ale z uzupełnieniami z innych rękopisów, został wydany w kilku tomach przez Franciszka Bianchini'ego w latach 1718-1735 i przedrukowany w *Patrologia Latina* J. P. Migne'a w 1852 roku²¹. Wydanie konkurencyjne, lecz oparte tylko na rękopisach znajdujących się w bibliotece watykańskiej, przygotował Joannes Vignoli; wydał jeden tom w 1724 roku, a następne dwa wydano po jego śmierci

¹⁷ Por. L. DUCHESNE, *Etude sur le Liber Pontificalis*.

¹⁸ Por. L. DUCHESNE, *Etude sur le Liber Pontificalis*, 46-89.

¹⁹ P. CRABBE, *Concilia omnia, tam generalia quam particularia*, vol. I-III, Coloniae Agrippinae 1551. Wszystkie wydania, również cząstkowe, skrupulatnie odnotowuje H. LECLERCQ w DACL 9, 449-458.

²⁰ Por. ANASTASII SRE BIBLIOTHECARI, *Historia, de vitis romanorum pontificum a b. Petro apostolo usque ad Nicolaum I. nunquam hactenus typis excusa*. Deinde *Vita Hadriani II. et Stephani VI*. auctore Guilielmo Bibliothecario. Ex bibliotheca Marci Velseri. Accessere variae lectiones, partim ex codic. mss. Biblioth. vaticanae, partim ex conciliorum tomis, Annalibus ecclesiast. Caes. Baronij exceptae, Moguntiae: J. Albini 1602. Dzieło konsultowalne w google books. Por. L. DUCHESNE, *Etude sur le Liber Pontificalis*, 116.

²¹ PL 127-128.

w latach 1752 i 1755²². W tej edycji wprowadzono po raz pierwszy podział poszczególnych biogramów na numerowane akapity, następnie podjęty w kolejnych wydaniach.

Tekst LP jest w tych wydaniach przypisywany Anastazjuszowi Bibliote-karzowi, zgodnie z obowiązującą wtedy opinią. Po raz pierwszy jego imię pojawia się na jednym rewersie Biblioteki Watykańskiej, na którym w roku 1526 niejaki Angelo Colotius potwierdza, że wypożycza rękopis naszego *Liber Pontificalis*, autorstwa Anastazjusza, i zobowiązuje się go zwrócić²³. Tenże Anastazjusz (ok. 810-879) to ważna osobistość w Kościele rzymskim. Kardynał prezbiter, przez czas jakiś antypapież, później pogodzony, na przemian ekskomunikowany i przywracany do łask, wreszcie oficjalny bibliotekarz Kościoła rzymskiego i delegat papieski na IV Sobór Konstantynopolitański (869/870). Przełożył na łacinę akta tego soboru, uniemożliwiając w ten sposób ich fałszerstwo. Kto jednak pierwszy podpisał tekst LP jego imieniem, nie sposób ustalić. Widać była jednak potrzeba znalezienia jakiegoś autora, kiedy renesansowa krytyka zdecydowanie odrzuciła inne propozycje, przede wszystkim przypisywanie początków LP papieżowi Damazemu, za czym miał świadczyć list św. Hieronima do niego oraz odpowiedź papieża, które poprzedzają każde wydanie LP, również nasze. Tak uważał jeszcze w XIII wieku Marcin Polak, autor *Kroniki papieży i cesarzy*, w której mowa o dziele zwanym *Cronica Damasi papae de gestis pontificum*²⁴.

Obecnie nauka stoi na stanowisku, że daremne jest szukanie jednego autora całego zbioru, powstawał on bowiem sukcesywnie, ulegał wielu modyfikacjom i przeróbkom i nie da się powiedzieć nic więcej niż to, że jest dziełem pewnych pisarzy laterańskich próbujących w różnych redakcjach podać własną interpretację dziejów, a w końcu ujednoczonym na użytek powstałego w VIII wieku Państwa Kościelnego, co piszemy ze świadomością anachroniczności tego nazwania. Oficjalnie jednak państwo to nie miało nazwy w czasach, które obejmują biografie LP²⁵.

²² *Liber pontificalis seu de gestis romanorum pontificum quem cum codd. mss. vaticanis aliisque conlatum emendavit, supplevit Joannes Vignolius. additis variantibus lectionibus, notis [&c.]*.

²³ C. ARNALDI, *Come nacque la attribuzione ad Anastasio del Liber Pontificalis*, „Bullettino dell’Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano” 75 (1963) 321-343.

²⁴ Por. MARTINUS POLONUS, *Chronicon Pontificum et Imperatorum I, finis*, Textus latinus iuxta editionem L. Weiland, MGH SS 22; tłum. A. Fabiańska, J. Soszyński, Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki 2008, 103; por. wstęp Jacka Soszyńskiego, s. 47-48.

²⁵ Por. J. GORDZIAŁKOWSKI, *Historia Państwa Kościelnego*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2007.

Naszą publikację poprzedzamy trzema tekstami pochodzącymi ze wspomnianego wyżej dokumentu *Chronographus anni 354*. Jak zaznaczyliśmy, są to *Catalogus Liberianus*, podający podstawowe informacje o biskupach Rzymu do papieża Liberiusza włącznie, *Depositio martyrum* i *Depositio episcoporum*. Podobnie uczynił Duchesne, gdyż pozostają one punktem odniesienia dla wielu biogramów. Następnie prezentujemy tekst w trzech najważniejszych formach. Najpierw w kolumnach równoległych podajemy tekst biogramu z domniemanych „streszczeń”, lub odrębnych redakcji: *F* w lewej kolumnie i *K* w prawej. Jeśli rację ma Lidia Capo, z największą uwagą należałoby czytać tekst *F*, jako pierwotny. Jeśli Herman Geertman – pierwszeństwo miałby tekst *p*. Nie rozsądając sporu, który pewnie będzie trwał długo, jeśli nie zawsze, dajemy oba teksty w kolumnach, nie czyniąc do nich przypisów, gdyż poniżej nich podajemy wersję *p*, określoną przez Duchesne’a jako drugie wydanie. Jest to tekst najpełniejszy, najsystematyczniej opracowany i przyjmowany od VIII wieku jako właściwy. Do niego odnoszą się wszystkie przypisy w tekście. Pisaliśmy, że tekst *K* obejmuje biogramy do papieża Konona (686-687). Urywamy go jednak w tym samym miejscu, w którym kończy się *F*, biorąc pod uwagę, że w ciągu dalszym jest on już prawdopodobnie tylko streszczeniem wersji *p*, którą przytaczamy w całości. Streszczenie więc nie dałoby nam nowych informacji, choć z punktu widzenia przekazu tekstu niewątpliwie zasługuje na uwagę. Badanie tej kwestii pozostawiamy jednak filologom mediewistom.

Tekst *p* podajemy według wydania Duchesne’a, z zaznaczeniem znaczniejszych różnic między tym wydaniem a tekstem Mommsena. Dla biogramów za lata 311-535, których nowe wydanie zaproponował Geertman²⁶, odnotowujemy jego niektóre preferencje. Metoda prezentacji tekstu przyjęta przez Geertmana wzoruje się na wydaniu Mommsena, dając w równoległych kolumnach wersje różnych rękopisów. Niewątpliwie wzbogaca to ogólny obraz tego literackiego utworu, jakim jest każdy biogram, jednak zasadniczo nie widać argumentów za odrzuceniem rekonstrukcji dokonanej przez Duchesne’a. Jakaś drogą pójdą usiłowania uczonych zmierzające do przygotowania nowego wydania LP, w oparciu o nowe podejście do wszystkich rodzin rękopisów, trudno powiedzieć. Nie jest to tekst jednorodny, lecz przeciwnie, od samego początku wielokształtny, nieposiadający oryginalnie jednego archetypu. W przeciwieństwie do wielu innych tekstów, które

²⁶ H. GEERTMAN, *Le biografie del Liber Pontificalis dal 311 al 535. Testo e commentario*, [w:] H. GEERTMAN ed., *Atti del colloquio internazionale Il Liber Pontificalis e la storia materiale, Roma, 21-22 febbraio 2002*, (Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome, Antiquity 60-61), Rome: Koninklijke Van Gorcum 2003, 285-356.

w miarę kopiowania i mnożenia pomyłek przez kopistów przetrwały w wielu różniących się wersjach, ale posiadają jedno źródło określane zwykle jako α , tutaj mamy do czynienia z różnorodnością wyjściową, powoli ujednolicaną, jak wspominaliśmy, by wydać wreszcie w VIII wieku tekst jednolity, który oczywiście od tej pory znowu zaczął się różnicować, gdyż tak z rękopisami jest zawsze. Każdy wybór wydawcy będzie więc arbitralny i będzie *de facto* opowiedzeniem się za jedną z autentycznych wersji z odrzuceniem innych, nie mniej autentycznych. Jakakolwiek by więc ona była, zawsze będzie ważnym źródłem, choć tendencyjnym i wręcz zideologizowanym, gdyż tworzonym dla czyjejs chwały lub przeciwko komuś.

Zaznaczyliśmy wyżej, że trzy biogramy w wydaniu Duchesne'a zredukowane są do jednozdaniowej informacji o głównych datach. Jeden z nich jednak, papieża Jana VIII (872-882), istnieje w LP opracowanym przez kardynała Pandolfo i Piotra Guglielmo w XII wieku²⁷. Przytaczamy go z tego wydania.

Język łaciński obfituje w superlatywy, a teksty pochwalne czy propagandowe, jak wiele biogramów LP, są ich pełne. Nie sposób tłumaczyć ich dosłownie, podobnie jak uroczystych tytułów nadawanych papieżom. Upraszczamy je zatem, wiedząc, że były czystymi ozdobnikami i frazesami, których współczesny język polski nie znosi w takiej mierze. Często więc piszemy po prostu „papież”, choć po łacinie czytamy na przykład *ter beatissimus ac sanctissimus episcopus*.

Jak w całej serii SCL, zastosowano trzy rodzaje przypisów. Po stronie z tekstem oryginalnym podajemy oznaczone małymi literami uwagi dotyczące samego tekstu, a cyframi arabskimi noty biblijne, bibliograficzne i inne o charakterze raczej technicznym, natomiast po stronie z tekstem polskim przypisy objaśniające tekst oraz okoliczności istotne dla jego zrozumienia. Naszym celem nie było przestudiowanie wszystkich tematów zasygnalizowanych w tym dziele, stąd też niektóre przypisy mogą się wydać niewystarczające. Chodziło nam tylko o uczytelnienie tekstu oraz o podanie odniesień bibliograficznych ułatwiających dalsze badania.

Na końcu drugiego tomu Czytelnik znajdzie indeksy mogące pomóc w korzystaniu z tego złożonego dzieła. Jest to indeks osób wymienianych w LP, indeks geograficzny i indeks wszystkich kościołów, oratoriów i innych obiektów kultu, ułożonych alfabetycznie, według imion ich patronów.

²⁷ *Liber Pontificalis nella recensione di Pietro Guglielmo e del card. Pandolfo, glossato da Pietro Bohier, vescovo di Orvieto*, vol. I-III, U. PREROVSKÝ ed., (Studia Gratiana 21-23), Roma 1978; biogram Jana VIII: vol. 22, 640-642.

Publikujemy również leksykon terminów, które czasami staraliśmy się spolszczyć, a czasem zmuszeni byliśmy pozostawić w języku łacińskim, ponieważ ich jednoznaczne tłumaczenie na język polski nie jest możliwe. Wynika to z ich wieloznaczności lub też powszechnej niewiedzy na ten temat. Dotyczy to na przykład nazw tkanin, z których wykonywano nakrycia na ołtarz lub różne zasłony, jak *stauracin*, na temat znaczenia którego istnieje bogata literatura, wiele hipotez i nic pewnego. W tekście terminy te oznaczamy gwiazdką, odsyłając w ten sposób do tego leksykonu. Wskazujemy tam również przydatne naszym zdaniem pozycje bibliograficzne dla chętnych do pogłębienia tematu.

Wszystkie publikacje wymienione w bibliografii były przez nas konsultowane i wykorzystane do opracowania przypisów do tekstu. Bardzo pomocne okazały się klasyczne już pozycje dotyczące historii Kościoła oraz papieżstwa²⁸, podobnie jak i wszystkie szczegółowe opracowania. Nawet pobieżne spojrzenie na bibliografię pozwala stwierdzić, że nie ma tam prawie żadnych pozycji w języku polskim poświęconych wprost LP. Mamy nadzieję, że niniejsze wydanie zainteresuje polskich badaczy do zajęcia się tym źródłem, które jest kopalnią wiedzy dla wielu dziedzin nauki.

Ogrom przedsięwzięcia związany z tłumaczeniem i wydaniem LP spowodował, że do przekładu całości zaangażowanych było kilku tłumaczy. Biogramy LP 1- 90 przełożył Przemysław Szewczyk, LP 91- 98 tłumaczyła Małgorzata Jesiotr, LP 99 -112 Bogusława Frontczak, natomiast brakujący z wydaniu Duchesne'a biogram Jana VIII (LP 109) – Agnieszka Caba, która też włożyła dużo pracy w zniwelowanie różnic między tłumaczeniami.

Indeks osób i miejsc sporządził Tomasz Dekert.

Odpowiedzialność za całość opracowania, jak i za ostateczny kształt tekstów tłumaczonych spoczywa na niżej podpisanych.

Pozwalamy sobie zakończyć to krótkie wprowadzenie takim zdaniem, jakim zakończył swoje dzieło ks. Wincenty Smoczyński:

„UWAGA. Omyłki drukarskie każdy czytelnik łatwo zauważy”²⁹.

Monika Ozóg
Henryk Pietras SJ

²⁸ Por. E. CASPAR, *Geschichte des Papsttums*, vol. I-II, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr 1930; G. MATTHIAE, *Le Chiese di Roma dal IV al X secolo*, Bologna: Cappelli 1962; J. RICHARDS, *The Popes and the Papacy in the Early Middle Ages (476-752)*, London: Routledge & Kegan Paul 1979.

²⁹ X. dr W. SMOCZYŃSKI, *Rzym, jego Kościoły i Pomniki. Upominek pielgrzymom polskim*, w Krakowie, czcionkami Drukarni „Czasu” 1902, 526 (wyd. 3).

Catalogus Liberianus¹

Imperante Tiberio Caesare passus est Dominus noster Iesus Christus duobus Geminis Cons. VIII Kal. Apr. Et post ascensum eius beatissimus Petrus episcopatum suscepit. Ex quo tempore per successionem dispositum, quis
5 episcopus, quot annis prefuit vel quo imperante.

1². Petrus ann. XXV mens. uno d. VIII. fuit temporibus Tiberii Caesaris et Gai et Tiberi Claudii et Neronis, a consul. Minuci et Longini usque Nerine et Vero [55]³, passus autem cum Paulo die III kal. Iulias consul. s̄s. imperante Nerone.

10 2. Linus ann. XII m. IIII d. XII. fuit temporibus Neronis, a consulatu Saturnini et Scipionis [56] usque Capitone et Rufo [67].

3. Clemens ann. VIII m. XI d. XII. fuit temporibus Galbe et Vespasiani, a cons. Tracali et Italici [68] usque Vespasiano VI et Tito [76].

¹ *Chronographus anni 354*, T. MOMMSEN ed, MGH AA IX, *Chronica Minora I*, Berolini 1892, 73-76, DUCHESNE I, 2-9.

² Numeri a nobis inserti sunt.

³ Cf. Petrus (?-55?; 64?), LP 1, 6 et notae.

Katalog Liberiański¹

[W nawiasach kwadratowych podajemy pełne imiona konsulów.]

Za panowania Tyberiusza Cesara został umęczony Pan nasz Jezus Chrystus za konsulatu dwóch Geminusów^A [29], 25 marca, a po Jego wniebowstąpieniu błogosławiony Piotr przejął episkopat i od tego czasu po kolei jest przedstawione, który biskup ile lat pozostawał na urzędzie i za czyich rządów.

1². Piotr lat 25, mm. 1, dni 9. W czasach Tyberiusza Cezara, Gajusza, Tyberiusza Klaudiusza i Nerona, od konsulatu [Marka] Winicjusza i [Lucjusza Kasjusza] Longinusa [30] aż do Nerona i [Lucjusza Antystiusza] Wetusa [55]³. Umęczony razem z Pawłem 29 czerwca^B za konsulatu wyżej wymienionych i panowania Nerona^C.

2. Linus lat 12, m. 4, dni 12. W czasach Nerona, za konsulatu [Woluzjusza] Saturnina i [Korneliusza] Scypiona [56], aż do [Fontejusza] Kapitona i [Juliusza] Rufusa [67].

3. Klemens lat 9, m. 11, dni 12. W czasach Galby i Wespazjana, od konsulatu [Galeriusza] Trachalusa i [Kacjusza] Italikusa [68] aż do Wespazjana [Augusta] po raz szósty oraz Tytusa [Flawiusza Wespazjana] [76].

^A Gaius Fufius Geminus oraz Lucius Rebellius Geminus. Kasjodor datuje śmierć Jezusa na piąty konsulat Tyberiusza, czyli rok 31 (CASSIODORUS, *Chronica*, MGH AA XI, 137).

^B Taka datę potwierdzają martyrologia, od *MartHier* poczynając. Czytamy tam jednak pod tą datą, że wspomnienie to świętowano jako *dies natalis* obu Apostołów w katakumbach w roku 258. Być może zatem jest to data pozostająca w związku z ewentualnym przeniesieniem ich relikwii, o czym wspomina LP.

^C To był pierwszy rok panowania Nerona, a słynny pożar Rzymu będący pretekstem do prześladowań wybuchł 19 lipca 64 roku. Por. TACYT, *Roczniki*, XV, 38-41, SWETONIUSZ, *Żywoty Cezarów*, Nero, 38. Żadne źródło nie podaje jednak, by akurat wtedy Piotr miał zginąć. Hieronim datuje męczeństwo Piotra podobnie jak nasz *Katalog*, na 27 rok po Męce Pańskiej (*De viris illustribus* 5), a tę z kolei w *Liście* 120, 8 (ŻMT 63, 65) datuje na 42 rok przed zburzeniem Świątyni, czyli na rok 38. Z dodania wychodzi zatem rok 65.

4. Cletus ann. VI m. duo dies X. fuit temporibus Vespasiani et Titi et initia Domitiani, a cons. Vespasiano VIII et Domitiano V [77] usque Domitiano VIII et Rufo [83].
5. 5. Anaclitus ann. XII m. X d. III. fuit temporibus Domitiani, a cons. Domitiano X et Sabino [84] usque Domitiano XVII et Clemente [95].
6. Aristus annos XIII m. VII d. duos. fuit temporibus novissimis Domitiani et Nervae et Traiani, a cons. Valentis et Veri¹ [96] usque Gallo et Bradua [108].
7. Alexander ann. VII m. II d. uno. fuit temporibus Traiani a cons. Palmae et Tulli [109] usque Veliano et Vetere [116].
8. Sixtus ann. X m. III d. XXI. fuit temporibus Adriani a cons. Nigri et Apro-niani [117] usque Vero III et Ambibulo [126],
9. Telesforus annos XI m. III d. III. fuit temporibus Antonini Macrini a cons. Titiani et Gallicani [127] usque Caesare et Balbino [137].
- 15 10. Higinus ann. XII m. III d. VI. fuit temporibus Veri
-
11. a cons. Gallicani et Veteris [150] usque Presente et Rufino [153].
12. Pius ann. XX m. III m. XXI. fuit temporibus Antonini Pii, a cons. Clari et Severi [146] usque duobus Augustis [161]. sub huius episcopatu frater eius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quae ei precepit angelus, cum venit ad illum in habitu pastoris.
- 20 13. Soter ann. IX
14. m. III d. II. fuit temporibus Antonini et Commodi, a cons. Veri et Hereniani [171] usque Paterno et Bradua [185].
- 25

¹ *recte* Aritistius Vetus

4. Klet^A lat 6, m. 2, dni 10. W czasach Wespazjana i Tytusa i na początku Domicjana, od konsulatu Wespazjana [Augusta] po raz ósmy^B i Domicjana po raz piąty [77], aż do Domicjana po raz dziewiąty i Petyliusza Rufusa [83].
5. Anaklet lat 12, m. 10, dni 3. W czasach Domicjana, od konsulatu Domicjana po raz dziesiąty i Sabina [84] aż do Domicjana po raz siedemnasty i [Tytusa Flawiusza] Klemensa [95.]
6. Ewaryst lat 13, m. 7, dni 2. Pod koniec panowania Domicjana i Nerwy oraz Trajana, od konsulatu Walensa i Wetusa¹ [96] aż do Gallusa i Bradui [108].
7. Aleksander lat 7, m. 2, dzień 1. W czasach Trajana, od konsulatu [Korneliusza] Palmy i Tullusa [109] aż do [Fundaniasza] Aeliana i Wetusa [116].
8. Sykstus lat 10, m. 3, dni 21. W czasach Hadriana, od konsulatu Nigra i Aproniana [117] aż do Werusa po raz trzeci i Ambibula [126].
9. Telesfor lat 11, m. 3, dni 3. W czasach Antonina Makryna^C, od konsulatu Tycjana i Gallikana [127] aż do [Aeliusza] Cezara i Balbina [137].
10. Hygin lat 12, m. 3, dni 6. W czasach Werusa
-
11. od konsulatu Gallikana i Wetusa [150] aż do Prezensa i Rufina [153].
12. Pius lat 20, m. 4, dni 21. W czasach Antonina Piusa, od konsulatu Klarusa i [Klaudiusza] Sewera [146] aż do dwóch Augustów^D [161]. Za jego biskupstwa jego brat Hermas napisał książkę, w której zawarł przykazanie przekazane mu przez anioła, kiedy ten przyszedł do niego w postaci pasterza^E.
13. Soter lat 9,
14. m. 3, dni 2. W czasach Antonina i Kommodusa, od konsulatu Werusa i Herenniana [171] aż do Paterny^F i Bradui [185].

^A We wcześniejszych listach papieży, w pismach IRENEUSZA (*Adversus haereses* III, 3, 3) i EUZEBIUSZA Z CEZAREI (HE III, 13-15) postać ta nie występuje. Jest tylko Anaklet. W LP Klet jest przed Klemensem.

^B Powinno być: po raz VII.

^C Raczej Antonina i Marka: Antonin Pius panował w latach 138-161, Marek Aureliusz był następcą Antonina i panował w latach 161-180 z Lucjanem Wetusem (do 169).

^D Marka Aureliusza po raz trzeci oraz Lucjusza Werusa po raz drugi.

^E Książka ma tytuł *Pasterz* i jest wydawana w zbiorze Ojców Apostolskich.

^F Właściwie Triarius Maternus Lascivius.

15. Victor ann. VIII m. II d. X. fuit temporibus.....

16. Antonini, a cons. Saturnini et Galli [198] usque Presente et Extricato [217].

17. Calixtus ann. V m. II d. X. fuit temporibus Macrini et Eliogabali, a cons.
5 Antonini et Adventi [218] usque Antonino III¹ et Alexandro [222].

18. Urbanus ann. VIII mens. XI, d. XII. fuit temporibus Alexandri, a cons. Maximi et Eliani [223] usque Agricola et Clementino [230].

19. Pontianus ann. V m. II, d. VII. fuit temporibus Alexandri, a cons. Pompeiani et Peligniani [231]. Eo tempore Pontianus episcopus et Yppolitus presbiter exoles sunt deportati in Sardinia in insula nociva^a Severo et Quintiano
10 cons. [235] in eadem insula discinctus est IIII kal. Octobr. et loco eius ordinatus est Antheros XI kal. Dec. cons. ss. [235].

20. Antheros m. uno dies X. Dormit III non. Ian. Maximo et Africano cons. [236].

15 21. Fabius ann. XIII m. I d. X. fuit temporibus Maximini et Cordiani et Filippi, a cons. Maximini et Africani [236] usque Decio II et Grato [250]. Passus XII kal. Feb. Hic regiones divisit diaconibus² et multas fabricas per cimiteria fieri iussit. Post passionem eius Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus diaconus comprehensi sunt et in carcerem sunt missi. Eo tempore
20 supervenit Novatus ex Africa et separavit de ecclesia Novatianum et quosdam confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est, qui fuit ibi m. XI d. XI.

22. Cornelius ann. II m. III d. X. a cons. Decio IIII³ et Decio II [251] usque Gallo et Volusiano [252]. Sub episcopatu eius Novatus extra ecclesiam ordinavit Novatianum in urbe Roma et Nicostratum in Africa. hoc facto con-
25

^a a nociva *Duschesne, Mommsen* uocina, LP 19, 2 bucina.

¹ Recte – IV.

² Cf. T. SPERA, *Regiones divisit diaconibus. Il ruolo dei diaconi negli apparati amministrativi della Chiesa di Roma e la questione della regioni ecclesiastiche*, [in:] *Diakonia, Diaconiae, Diaconato. Semantica e storia dei Padri della Chiesa*, XXXVIII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana, Roma, 7-9 maggio 2009, SEA 117, Roma: Institutum Patristicum Augustinianum 2010, 453-488.

³ Recte – III.

15. Wiktor lat 9, m. 2, dni 10. W czasach
16. Antonina, od konsulatu Saturnina i Gallusa [198], aż do Prezensa i Ekstrykata [217].
17. Kalikst lat 5, m. 8, dni 10. W czasach Makryna i Heliogabala, od konsulatu Antonina [Heliogabala] i Adwenta [218] aż do Antonina [Heliogabala] po raz trzeci¹ i Aleksandra [Sewera] [222].
18. Urban lat 8, m. 11, dni 12. W czasach Aleksandra, od konsulatu Maksyma i Aeliana [223] aż do Agrykoli i Klementyna [Pryscyliana] [230].
19. Poncjjan lat 5, m. 2, dni 7. W czasach Aleksandra, od konsulatu Pompejana i Peligniana [231]. W tym czasie biskup Poncjjan i prezbiter Hipolit zesłani zostali na Sycylię, niebezpieczną wyspę, za konsulatu Sewera i Kwincjana [235]. Na tej wyspie podał się do dymisji 28 września, a w jego miejsce został konsekrowany Anteros 21 listopada za tych samych konsulów.
20. Anteros m. 1, dni 10. Zmarł 3 stycznia za konsulatu Maksymina [Traka] i [Marka Pupiena] Afrykanusa [236].
21. Fabian lat 14, m. 1, dni 10. W czasach Maksymina, Gordiana i Filipa, od konsulatu Maksymina [Traka] i [Marka Pupiena] Afrykanusa [236] aż do [cesarza] Decjusza po raz drugi i Gratusa [250]. Męczeństwo poniósł 19 stycznia. On to podzielił [kościół rzymski] na rejony poddane diakonom² i wiele budowli postawił na cmentarzach. Po jego męczeństwie prezbiterzy Mojżesz i Maksym oraz diakon Nikostrat zostali ujęci i zamknięci w więzieniu. W tym czasie przybył Nowat z Afryki i odłączył od Kościoła Nowacjana³ i niektórych wyznawców, po tym jak Mojżesz zmarł w więzieniu, co miało miejsce tamże w m. 11, d. 11.
22. Korneliusz lata 2, m. 3, dni 10, od konsulatu [cesarza] Decjusza po raz czwarty³ i [Herenniusza] Decjusza II [251], aż do Galla i Woluzjana [252]. Za jego biskupstwa Nowat poza Kościołem wyświęcił Nowacjana w Rzymie i Nikostrata w Afryce. Po tym wyznawcy, którzy odłączyli się od

¹ W dokumentach często mylone są obie te postaci, a zwłaszcza ich zwolennicy, zawsze nazywani *novatiani*.

fessores, qui se separaverunt a Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum Moyse fuit, ad ecclesiam sunt reversi. Post hoc Centumcellis expulsi, ibi cum gloria dormitionem accepit.

23. Lucius ann. III m. VIII d. X. fuit temporibus Galli et Volusiani usque
5 Valeriano III et Gallieno II [255]. Hic exul fuit et postea nutu dei incolumis ad ecclesiam reversus est. III non. Mar. cons. s̄s.

24. Steffanus ann. IIII m. II d. XXI. fuit temporibus Valeriani et Gallieni, a cons. Volusiani et Maximi [253] usque Valeriano III et Gallieno II [255].

25. Xystus ann. II m. XI d. VI. coepit a cons. Maximi et Glabrionis [256]
10 usque Tusco et Basso [258] et passus est VIII id. Aug. a cons. Tusci et Bassi [258] usque in diem XII kal. Aug. Aemiliano et Basso cons. [259].

26. Dionisius ann. VIII m. II d. IIII. fuit temporibus Gallieni, ex die XI kal. Aug. Aemiliano et Basso cons. [259] usque in diem VII kal. Ian. cons. Claudi et Paterni [269].

15 27. Felix ann. V m. XI d. XXV. fuit temporibus Claudi et Aureliani, a cons. Claudi et Paterni [269] usque in consulatum Aureliano II et Capitolino [274].

28. Eutycianus ann. VIII m. XI d. III. fuit temporibus Aureliani, a cons. Aureliano III et Marcellino [275] usque in diem VII idus Dec. Caro II et Carino
20 cons. [283].

29. Gaius ann. XII m. IIII d. VII. fuit temporibus Cari et Carini, ex die XVI kal. Ian. cons. Carino II et Carino [283] usque in X kal. Mai. Diocletiano VI et Constantio II [296].

30. Marcellinus ann. VIII m. III d. XXV. fuit temporibus Diocletiani et Maximiani ex die prid. kal. Iulias a cons. Diocletiano VI et Constantio II [296]
25 usque in consul. Diocletiano VIII et Maximiano VIII [304], quo tempore fuit persecutio et cessavit episcopatum ann. VII m. VI d. XXV.

31. Marcellus annum unum m. VI d. 20. fuit temporibus Maxenti, a cons. X et Maximiano [308] usque post consulatum X et septimum [309].

30 32. Eusebius m. IIII d. XVI, a XIII kal. Maias usque in diem XVI kal. Sept.

Korneliusza z prezbiterem Maksymem, który był towarzyszem Mojżesza, powrócili do Kościoła. Później [Korneliusz] został zesłany do Civitavecchia i tam chwalebnie zakończył życie.

23. Lucjusz lat 3, m. 8, dni 10. W czasach Gallusa i Woluzjana, aż do Waleriana po raz trzeci i Galiena po raz drugi [255]. Został wygnany, ale później za zarządzeniem boskim nietknięty wrócił do Kościoła. ... 5 marca za wyżej wspomnianych konsulów.

24. Stefan lat 4, m. 2, dni 21. W czasach Waleriana i Galiena, od konsulatu Woluzjana i Maksymusa [253] aż do Waleriana po raz trzeci i Galiena po raz drugi [255]^A.

25. Sykstus lata 2, m. 11, dni 6. Rozpoczął od konsulatu Maksymusa i Glabryona [256] i był aż do Tuska i [Mummiusza] Bassa [258] i zginął 6 sierpnia. od konsulatu Tuska i Bassa aż do 21 lipca za konsulatu Emiliana i [Pomponiusza] Bassa [259].

26. Dionizy lat 8, m. 2, dni 4. W czasach Galiena od 22 lipca za konsulatu Emiliana i [Pomponiusza] Bassa [259] aż do 26 grudnia za konsulatu Klaudiusza i Paterna.

27. Feliks lat 5, m. 11, dni 25. W czasach Klaudiusza i Aureliana, od konsulatu Klaudiusza i Paterna [269] aż do konsulatu Aureliana po raz drugi i Kapitolina [274].

28. Eutylian lat 8, m. 11, dni 3. W czasach Aureliana, od konsulatu Aureliana po raz trzeci i Marcelina [275] aż do 7 grudnia za konsulatu Kara po raz drugi i Karina [283].

29. Gajusz lat 12, m. 4, dni 7. W czasach Kara i Karina, od 17 grudnia za konsulatu Kara po raz drugi i Karina [283] aż do 22 kwietnia za konsulatu Dioklecjana po raz szósty i Konstancjusza [Chlorusa] po raz drugi [296].

30. Marcellin lat 8, m. 3, dni 25. W czasach Dioklecjana i Maksymiana od 30 czerwca za konsulatu Dioklecjana po raz szósty i Konstancjusza [Chlorusa] po raz drugi [296] aż do konsulatu Dioklecjana po raz dziewiąty i Maksymiana po raz ósmy [304], kiedy to było prześladowanie i przerwał się episkopat na lat 7, m. 6 i dni 25.

31. Marcelli rok jeden, m. 6, dni 20. W czasach Maksencjusza, od konsulatu [Dioklecjana] po raz dziesiąty i Maksymiana [Galeriusza] [308], aż do roku po tymże konsulacie dziesiątym i siódmym [309].

32. Euzebiusz m. 4, dni 16, od 18 kwietnia do 17 sierpnia.

^A Ten sam rok śmierci co u Lucjusza.

33. Miltiades ann. III m. VI d. VIII, ex die VI nonas Iulias a consulatu Maximiano VIII solo, quod fuit mense Sep. Volusiano et Rufino [311], usque in III idus Ianuarias Volusiano et Anniano coss. [314].

5 34. Silvester ann. XXI m. XI. Fuit temporibus Constantini, a consulatu Volusiani et Anniani [314] ex die prid. kal. Feb. usque in diem kal. Ian. Constancio et Albino coss. [335].

35. Marcus mens. VIII dies XX. et hic fuit temporibus Constantini, Nepotiano et Facundo coss. [336] ex die XV. kal. Feb. usque in diem non. Octob. coss. ss.

10 36. Iulius ann. XV m. I d. XI. fuit temporibus Constantini, a consulatu Feliciani et Titiani [337] ex die VIII id. Feb. in diem pridie idus Apr. Constancio V et Constancio Caes. [352]. hic multas fabricas fecit: basilicam in via Portese miliario III; basilicam in via Flaminia mil. II quae appellatur Valentini; basilicam Iuliam, quae est regione VII iuxta forum divi Traiani; basilicam
15 trans Tiberim regione XIII iuxta Callistum;
basilicam in via Aurelia mil. III ad Callistum¹.

37. Liberius fuit temporibus Constanti ex die XI kal. Iun. in diem a consulatu Constantio V et Constantio Caes. coss. [352]...

¹ Cf. G. N. VERRANDO, *L'attività edilizia di papa Giulio I e la basilica al III miglio della via Aurelia ad Callistum*, „Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité” 97 (1985) 1021-1061.

33. Milcjades lata 3, m. 6, dni 8, od 2 lipca od konsulatu samego^A Maksymiana [Galeriusza] po raz ósmy, [co trwało] do września roku konsularnego [Gajusza Rufiusza] Woluzjana i [Arkadiusza] Rufina [311] aż do 11 stycznia za konsulatu Woluzjana i Anniana [314].

34. Sylwester lat 21, m. 11. W czasach Konstancyntyna, od konsulatu [Gajusza Rufiusza] Woluzjana i [Petroniusza] Anniana [314] od ostatniego dnia stycznia, aż do dnia [poprzedzającego]^B 1 stycznia za konsulatu Konstancjusza i Albina [335].

35. Marek m. 8, dni 20. W czasach Konstancyntyna, za konsulatu Nepocjana i Fakunda [336] od 18 stycznia aż do 7 października za tych samych konsulów.

36. Juliusz lat 15, m. 1, d. 11. W czasach Konstancyntyna, od konsulatu Felicjana i Tycjana [337] od 6 lutego do 12 kwietnia, za konsulatu Konstancjusza [II] po raz piąty i Konstancjusza Cezara [Gallusa] [352]. Wystawił wiele budowli: bazylika na via Portuense, na trzeciej mili, bazylikę na drugiej mili via Flaminia, zwaną Walentyńską, bazylikę Juliańską, w siódmym rejonie przy Forum Trajana^C, bazylikę na Zatybrzu, w rejonie XIV przy Kalikście, bazylikę na trzeciej mili via Aurelia przy Kalikście¹.

37. Liberiusz ... W czasach Konstancjusza, od 22 czerwca do dnia ... od konsulatu Konstancjusza [II] po raz piąty i Konstancjusza [Gallusa] [352]...

^A Maksymian nie był jednak sam konsulem, ale z Maksencjuszem, a oprócz tego już nie żył w dniu wyboru papieża, bo umarł 5 maja.

^B Według LP, martyrologiów i lat konsularnych.

^C Obecnie w tym miejscu znajduje się bazylika św. Apostołów, obrócona o 180° w stosunku do pierwotnej budowli.

CONSPECTUS MATERIAE

PRAEFATIO	V
SIGLA TESTIUM	XV
SIGLA COMMUNIA.....	XVIII
BIBLIOGRAPHIA.....	XIX
CATALOGUS LIBERIANUS.....	1
DEPOSITIO EPISCOPORUM	6
DEPOSITIO MARTYRUM.....	7

LIBER PONTIFICALIS

I. PETRUS (?-55?; 64?).....	11
II. LINUS (56-67?)	14
III. CLETUS (77-83?)	15
III. CLEMENS I (68-79? 100?)	16
V. ANACLETUS (84-95?).....	17
VI. EVARISTUS (96-108?).....	18
VII. ALEXANDER (106-116?).....	19
VIII. XYSTUS (116-126?)	21
VIII. TELESFOR (127-137?).....	22
X. HYGINUS (138-149?)	23
XI. PIUS (146-161?)	24
XII. ANICETUS (150-153?)	25
XIII. SOTER (162-170?).....	26
XIII. ELEUTHERIUS (170-185?).....	27
XV. VICTOR (186-197).....	28
XVI. ZEPHYRINUS (198-217?).....	30

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	V
SIGLA TESTIUM	XV
SIGLA COMMUNIA	XVIII
BIBLIOGRAPHIA	XIX
KATALOG LIBERIAŃSKI	1*
ZŁOŻENIE DO GROBU BISKUPÓW	6*
ZŁOŻENIE DO GROBU MĘCZENNIKÓW	7*

KSIĘGA PONTYFIKÓW

1. PIOTR (?-55?; 64?)	11*
2. LINUS (56-67?)	14*
3. KLET (77-83?)	15*
4. KLEMENS I (68-79? 100?)	16*
5. ANAKLET ^c (84-95?)	17*
6. EWARYST (96-108?)	18*
7. ALEKSANDER (106-116?)	19*
8. SYKSTUS (116-126?)	21*
9. TELESFOR (127-137?)	22*
10. HYGIN (138-149?)	23*
11. PIUS (146-161?)	24*
12. ANICET (150-153?)	25*
13. SOTER (162-170?)	26*
14. ELEUTERIUSZ (170-185?)	27*
15. WIKTOR (186-197?)	28*
16. ZEFIRYN (198-217?)	30*

XVII. CALLISTUS (218-222?)	31
XVIII. URBANUS (223-230?)	33
XVIII. PONTIANUS (231-235)	35
XX. ANTEROS (235-236)	36
XXI. FABIANUS (236-250)	37
XXII. CORNELIUS (251-253)	39
XXIII. LUCIUS (253-254)	43
XXIII. STEPHANUS I (254-257)	44
XXV. XYSTUS II (257-258)	45
XXVI. DIONYSIUS (259-268)	48
XXVII. FELIX I (269-274)	49
XXVIII. EUTYCHIANUS (275-283)	50
XXVIII. GAIUS (283-296)	51
XXX. MARCELLINUS (296-304)	53
XXXI. MARCELLUS (306-308)	55
XXXII. EUSEBIUS (310)	57
XXXIII. MILTIADES (311-314)	58
XXXIII. SILVESTER (314-335)	60
XXXV. MARCUS (336)	82
XXXVI. IULIUS I (337-352)	84
XXXVII. LIBERIUS (352-366)	86
XXXVIII. FELIX II (355-365)	90
XXXVIII. DAMASUS (366-384)	92
XL. SIRICIUS (384-399)	94
XLI. ANASTASIUS (399-401)	95
XLII. INNOCENTIUS (401-417)	97
XLIII. ZOSIMUS (417-418)	101
XLIII. BONIFATIUS I (418-422)	102
XLV. CAELESTINUS (422-432)	104
XLVI. XYSTVS III (432-440)	106
XLVII. LEO I (440-461)	110
XLVIII. HILARUS (461-468)	114
XLVIII. SIMPLICIUS (468-483)	118
L. FELIX III (483-492)	121
LI. GELASIUS (492-496)	123
LII. ANASTASIUS II (496-498)	126

17. KALIKST (218-222?)	31*
18. URBAN (223-230?)	33*
19. PONCJAN (231-235)	35*
20. ANTEROS (235-236)	36*
21. FABIAN (236-250)	37*
22. KORNELIUSZ (251-253)	39*
23. LUCJUSZ (253-254)	43*
24. STEFAN (254-257)	44*
25. SYKSTUS II (257-258)	45*
26. DIONIZY (259-268)	48*
27. FELIKS I (269-274)	49*
28. EUTYCHIAN (275-283)	50*
29. GAJUSZ (283-296)	51*
30. MARCELIN (296-304)	53*
31. MARCELI (308-309)	55*
32. EUZEBIUSZ (310)	57*
33. MILCJADES (311-314)	58*
34. SYLWESTER (314-335)	60*
35. MAREK (336)	82*
36. JULIUSZ I (337-352)	84*
37. LIBERIUSZ (352-366)	86*
38. FELIKS II (355-365)	90*
39. DAMAZY (366-384)	92*
40. SYRYCJUSZ (384-399)	94*
41. ANASTAZJUSZ (399-401)	95*
42. INNOCENTY (401-417)	97*
43. ZOZYM (417-418)	101*
44. BONIFACY (418-422)	102*
45. CELESTYN (422-432)	104*
46. SYKSTUS III (432-440)	106*
47. LEON I (440-461)	110*
48. HILARY (461-468)	114*
49. SYMPLICJUSZ (468-483)	118*
50. FELIKS III (483-492)	121*
51. GELAZY (492-496)	123*
52. ANASTAZJUSZ II (496-498)	126*

LIII. SYMMACHUS (498-514)	127
LIV. HORMISDAS (514-523)	138
LV. IOHANNES I (523-526)	145
LVI. FELIX IIII (526-530)	151
LVII. BONIFATIUS II (530-532)	153
LVIII. IOHANNES II (533-535)	154
LVIII. AGAPITUS (535-536)	155
LX. SILVERIUS (536-537)	156
LXI. VIGILIUS (537-555)	161
LXII. PELAGIUS I (556-561)	165
LXIII. IOHANNES III (561-574)	166
LXIV. BENEDICTUS I (575-579)	167
LXV. PELAGIUS II (579-590)	168
LXVI. GREGORIUS I (590-604)	169
LXVII. SABINIANUS (604-606)	170
LXVIII. BONIFATIUS III (607)	171
LXVIII. BONIFATIVS IIII (608-615)	172
LXX. DEUSDEDIT (615-618)	172
LXXI. BONIFATIUS V (619-625)	173
LXXII. HONORIUS (625-638)	174
LXXIII. SEVERINUS (640)	177
LXXIII. IOHANNES IIII (640-642)	178
LXXV. THEODORUS (642-649)	179
LXXVI. MARTINUS I (649-655)	181
LXXVII. EUGENIUS I (654-657)	184
LXXVIII. VITALIANUS (657-672)	185
LXXVIII. ADEODATUS (672-676)	186
LXXX. DONUS (676-678)	187
LXXXI. AGATHO (678-681)	188
LXXXII. LEO II (682-683)	192
LXXXIII. BENEDICTUS II (684-685)	194
LXXXIII. IOHANNES V (685-686)	196
LXXXV. CONON (686-687)	197
LXXXVI. SERGIUS I (687-701)	199
LXXXVII. IOHANNES VI (701-705)	205
LXXXVIII. IOHANNES VII (705-707)	206

53. SYMMACH (498-514)	127*
54. HORMIZDAS (514-523)	138*
55. JAN I (523-526)	145*
56. FELIKS IV (526-530)	151*
57. BONIFACY II (530-532)	153*
58. JAN II (533-535)	154*
59. AGAPIT (535-536)	155*
60. SYLWERIUSZ (536-537)	156*
61. WIGILIUSZ (537-555)	161*
62. PELAGIUSZ I (556-561)	165*
63. JAN III (561-574)	166*
64. BENEDYKT I (575-579)	167*
65. PELAGIUSZ II (579-590)	168*
66. GRZEGORZ I (590-604)	169*
67. SABINIAN (604-606)	170*
68. BONIFACY III (607)	171*
69. BONIFACY IV (608-615)	172*
70. DEUSDEDIT (ADEODAT I) (615-618)	172*
71. BONIFACY V (619-625)	173*
72. HONORIUSZ (625-638)	174*
73. SEWERYN (640)	177*
74. JAN IV (640-642)	178*
75. TEODOR (642-649)	179*
76. MARCIN I (649-655)	181*
77. EUGENIUSZ I (654-657)	184*
78. WITALIAN (657-672)	185*
79. ADEODAT II (672-676)	186*
80. DONUS (676-678)	187*
81. AGATON (678-681)	188*
82. LEON II (682-683)	192*
83. BENEDYKT II (684-685)	194*
84. JAN V (685-686)	196*
85. KONON (686-687)	197*
86. SERGIUSZ I (687-701)	199*
87. JAN VI (701-705)	205*
88. JAN VII (705-707)	206*

LXXXVIII. SISINNIUS (708)	207
XC. CONSTANTINUS (708-715)	208
XCI. GREGORIUS II (715-731)	211
XCII. GREGORIUS III (731-741)	228
XCIII. ZACHARIAS (741-752)	236
XCIV. STEPHANUS II (752-757)	248
XCV. PAULUS (757-767)	265
XCVI. STEPHANUS III (768-772)	270

89. SYZYNIUSZ (708)	207*
90. KONSTANTYN (708-715)	208*
91. GRZEGORZ II (715-731)	211*
92. GRZEGORZ III (731 – 741)	228*
93. ZACHARIASZ (741-752)	236*
94. STEFAN II (752-757)	248*
95. PAWEŁ (757-767)	265*
96. STEFAN III (768-772)	270*